TEXTUL DIALECTAL DIN PERSPECTIVĂ PRAGMATICĂ

Rozalia COLCIAR

Abstract

The article underlines the pragmatic study of some peculiar aspects, considered universals, in dialectology even though the dialectal text does not bring a complete image on the real mechanisms of communication. We think that the spoken means of communication, as well as the written ones are governed by a dialogic principle, the conversation being the familiar current type of spoken dialogic communication. From the perspective of integrative pattern, applied in this article, conversation is defined as language and social activity at the same time, as a series of verbal acts whose coherence is ensured by the social structure. Hence the double perspective on conversation: illocutionary – the operational aspect of language use (illocutionary acts that aim at the success) and interactional – indirect performance on illocutionary acts; aiming the objectives named by the participants requires a strategic behavior (interactional structures hierarchically organized: interactional act, exchange, phase and confrontation).

1. *Pragmatica – domeniu al acţiunii şi interacţiunii comunicative*

Definită, într-un mod cu totul general, drept „studiul utilizării limbajului, în opoziţie cu studiul sistemului lingvistic, care priveşte propriu-zis lingvistica" (Moeschler, Reboul 1999:13), *pragmatica* a cunoscut diferite orientări, în funcţie de modul de abordare a două categorii de probleme: structura limbajului dependentă de context şi principiile uzului limbajului sau ale înţelegerii lui, raportată sau nu la structura lingvistică.

Din perspectiva celor trei concepte esenţiale dezbătute de pragmatică: *context, performanţă* şi *act*, s-a vorbit despre trei grade ale pragmaticii (Dragoş 2000:22 ş.u.): 1) *pragmatica de gradul întâi,* care se ocupă cu studiul competenţei, respectiv al simbolurilor indexice referitoare la *context* (loc, timp, interlocutori) – cum este semantica indexicală practicată de Émile Benveniste (1966 şi 1974) sau pragmatica logică de tip Herman Parret (1976 şi 1983); 2) *pragmatica de gradul al doilea,* bazată pe conceptul de *performanţă* (îndeplinirea de acte în context), în sens diferit de cel din tradiţia generativistă: dacă pentru Chomsky, performanţa defineşte producerea limbajului, pentru H. P. Grice (1979) de exemplu, pragmatica este o cercetare a înţelegerii limbajului (Moeschler, Reboul 1999:25), de unde şi înrudirea pragmaticii, din acest punct de vedere, cu discipline precum psiholingvistica şi sociolingvistica; 3) *pragmatica de gradul al treilea,* care are la bază conceptul de *act*: limbajul nu are o funcţie descriptivă, ci acţională-pragmatică inaugurată de J. L. Austin (1962) prin teoria actelor de vorbire şi continuată de J. Searle (1972).

Cele trei concepte de bază ale pragmaticii implică o dimensiune subiectivă a limbajului, tradusă în opoziţia lingvistică *sistem / uzul sistemului,* cel din urmă fiind domeniul de studiu al pragmaticii; aceasta se constituie, în opinia Elenei Dragoş (2000:35), „într-o metateorie a semnificaţiei intenţionale, având la bază conceperea limbajului fie din punctul de vedere al comunicabilităţii, fie din punctul de vedere al naturii sale acţionale", principii esenţiale în orice pragmatică şi care sunt complementare (comunicarea este întotdeauna dublată de o intenţie).

La rândul său, Margareta Manu Magda (2003:9), care se situează pe poziţia unei pragmatici interculturale ce include viziunea psiho-socio- şi etnolingvistică asupra fenomenului lingvistic, consideră „pragmalingvistica" drept „o teorie a competenţei (capacităţii) şi performanţei (abilităţii) comunicative", reunind, în opinia sa, teoria actelor de limbaj, teorii ale interacţiunii verbale, teoria competenţei comunicative şi teoria politeţii verbale. Elementul

BDD-A23724 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:50 UTC)

unificator îl constituie conceptul de act lingvistic, pragmatica fiind astfel studiul actelor lingvistice în fluxul conversaţional.

2. *Popular-Dialectal*

După cum afirmă şi Magdalena Vulpe (2004:77), „comunicarea orală este, în condiţii normale, *dialogată* şi legată de un *context concret*. Prezenţa acestor două elemente, pe care le considerăm caracteristice şi definitorii, determină diferenţele dintre aspectul vorbit şi cel scris al limbii, în ceea ce priveşte gradul lor respectiv de elaborare". Aceeaşi autoare (2004:72-78) clasifică faptele de limbă *dialectale,* alături de cele *populare,* în categoria variantelor lingvistice nenormate (neconforme cu norma prescriptivă, academică), în opoziţie cu faptele de limbă *standard* şi *literare (culte),* considerate variante normate, la nivelul comunicării scrise. Deosebirea dintre *dialectal* şi *popular* se referă la aria de răspândire a faptelor lingvistice respective ([– General] *vs* [+ General]).

O clasificare la fel de relevantă este realizată de către Carmen Vlad (1968:418), după criteriile: a) funcţia dominantă a actului comunicării; b) întrebuinţarea mijloacelor verbale şi c) modul de existenţă şi de înregistrare a mesajului. Rezultă astfel opoziţiile: *limbă populară vorbită,* caracterizată prin mărcile [nonpoetic], [spontan] şi [oral] ***vs*** *limbă folclorică* [poetic], [spontan] şi [oral] ***vs*** *limbă literară* [poetic], [conştient], [scris].

În demersul nostru, vom considera ca aparţinând aceleiaşi categorii – aceea a *textului dialectal* – faptele lingvistice considerate mai sus ca *dialectale, populare* şi de *limbă populară vorbită.*

Desigur că datele din textele dialectale culese prin metoda anchetei pe teren nu pot avea acelaşi grad de relevanţă ca şi datele obţinute prin conversaţiile spontane. Comunicare provocată, textul dialectal are, cel mai adesea, aspectul unui monolog adresat, iar statutul anchetatorului, ca „outsider", este mai degrabă similar cu acela al auditorului decât cu cel al receptorului. Ancheta dialectală poate fi însă definită şi ca „o formă specială de comunicare" (Dumistrăcel, Hreapcă, Bârleanu 1997:46), deoarece ea nu urmăreşte numai competenţa „idiomatică" a vorbitorului, ci şi competenţa lui „expresivă", capacitatea subiectului de a vorbi „în circumstanţe determinate", de a structura „«discursuri» în conformitate cu circumstanţele" (Coşeriu 1994:136), între anchetator şi subiect stabilindu-se o „convenţie" privind aspectul limbajului urmărit.

Astfel, lipsa unui corpus de date referitoare la studierea comunicării orale curente, spontane ne-a determinat să ne oprim asupra textului dialectal, care, deşi nu oferă o imagine completă asupra mecanismelor reale ale procesului de comunicare, permite totuşi punerea în evidenţă a caracterului de „universalii" a unor aspecte specifice, din perspectivă pragmatică.

3. *Conversaţia – prototipul utilizării limbii*

Implicând o activitate de enunţare, atât formele de comunicare orale, cât şi cele scrise sunt guvernate de un principiu dialogic: discursul emiţătorului (E) este dependent de receptor (R). Dacă discursul scris[1] presupune imaginarea unui destinatar înzestrat cu o anumită competenţă comunicativă, structura şi evoluţia discursului oral se bazează pe exploatarea resurselor situaţionale, pe apelul permanent la contextul extraverbal. Formele discursului oral sunt dependente de identitatea şi statutul interlocutorilor, de natura relaţiei dintre aceştia, de locul şi momentul în care este produs discursul.

Intenţia comunicativă a E nu se realizează decât dacă este recunoscută *exact* de către R, conform unui fond cognitiv comun; comunicarea presupune deci interpretarea *reuşită* de către R a intenţiei cu care E a performat actul lingvistic. Prin urmare, enunţarea implică nu numai o componentă acţională, ci şi interacţională (anticiparea corectă de către E a reacţiilor R şi răspunsul acestuia). Ca şi în cazul emiterii, demersul interpretativ din cadrul receptării are un

BDD-A23724 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:50 UTC)

caracter *predictiv şi strategic,* presupunând o evaluare corectă de către R a datelor situaţiei de comunicare.

Prototipul utilizării limbii îl reprezintă *conversaţia,* tipul familiar curent de comunicare orală, dialogică. Definită în opoziţie cu *discuţia,* care presupune un cadru instituţional şi prealocarea rolului de E, conversaţia se caracterizează, după Liliana Ionescu-Ruxăndoiu (1995), prin interacţiune lingvistică şi socială, prin dependenţa de şi crearea unui anumit context comunicativ şi prin organizarea sub forma unei succesiuni de intervenţii alternative ale participanţilor la conversaţie. Sub influenţa lingvisticii americane, autoarea mai sus-menţionată propune, pentru descrierea conversaţiei în textul dialectal, pe lângă un model etnometodologic, realizat pe niveluri structurale, şi un model integrativ, pentru care am optat şi noi, model aplicat, în lingvistica americană, de către Willis Edmondson (1981). Acest model de descriere a interacţiunii verbale stabileşte o punte de legătură între teoria actelor lingvistice şi analiza conversaţiei. După Edmondson (1981:80), discursul vorbit este o structură interacţională în care actele lingvistice au ca substanţă acte ilocuţionare.

Prin prisma modelului integrativ, conversaţia, ca tip de eveniment comunicativ, este considerată drept „limbaj" şi activitate socială în acelaşi timp, deci ca o serie de acte verbale a căror coerenţă este asigurată de structura socială în care sunt realizate. Caracterizându-se prin coprezenţa formelor comportamentului social şi lingvistic, conversaţia poate fi privită dintr-o dublă perspectivă: *interacţională* şi *ilocuţionară.*

3.1. Perspectiva *ilocuţionară* se referă la aspectul acţional al utilizării limbii. Considerând că fiecare enunţ din cadrul unei conversaţii constituie un *act verbal* (Austin 1962, Searle 1972) şi asociind conţinutului propoziţional al enunţurilor o forţă ce exprimă intenţiile comunicative ale E, recunoscute de către R, *actele ilocuţionare* vizează reuşita. Forţa ilocuţionară a enunţurilor este exprimată prin *verbe performative,* a căror folosire la ind. prez., d. act., pers. I sg. implică desemnarea şi realizarea unui act precum: *act reprezentativ* – ce exprimă angajarea E faţă de adevărul din conţinutul propoziţional – prin verbe performative de tipul *a afirma, a sugera, a presupune, a insista* etc.; *act directiv* – exprimă încercarea E de a-l determina pe R să facă o anumită acţiune – verbe ca: *a ordona, a cere, a solicita, a ruga, a invita, a sfătui* etc.; *act comisiv* – angajarea E de a face o acţiune – verbe ca: *a promite, a se angaja să; act expresiv* – sentimente şi atitudini – verbe: *a mulţumi, a felicita, a se scuza; act declarativ* – realizează o schimbare – *a declara, a numi, a concedia.*

3.2. Perspectiva *interacţională* a comunicării explică însă şi performarea indirectă a unor acte ilocuţionare, prin folosirea unor indicatori ai altor acte (de exemplu: formularea unei solicitări printr-un verb modal înaintea unei forme interogative: Vrei, poţi să-mi dai cartea? sau exprimarea unui refuz printr-un enunţ declarativ: Mergem mâine la plimbare? – Cred că mâine o să plouă.).

Atingerea obiectivelor urmărite de participanţii la conversaţie presupune adoptarea unui *comportament strategic* ce vizează „manevrarea" *structurilor interacţionale* organizate ierarhic, prin subordonarea unităţilor de rang inferior faţă de cele de rang superior: de la *actul interacţional,* ca unitate minimală, la *mişcarea interacţională* (Ofertă, Satisfacere, Respingere, Contracarare şi Re-ofertare), *la schimb, fază* şi *confruntare interacţională.*

A. Ne vom opri asupra *schimbului*, văzut ca unitate minimală a interacţiunii sociale şi definit ca succesiune de mişcări performate de interlocutori diferiţi, alcătuind o unitate „închisă": o mişcare de Ofertă necesită producerea unui rezultat (mişcare de Satisfacere, Respingere sau Re-ofertare). De exemplu:

– *Ofertă → Satisfacere:*

„– A vrut unu să-şi însoare băiatul. Şi s-a dus în altă comună, la Rudari, la… sau la Băileşti.

– Hai, zice, să lom fata lu cutare.

BDD-A23724 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:50 UTC)

S-a dus acolo la omu-ăla, acoló.

– Băi, uite asta ş-asta, zice, venii ca să ne-ncuscrăm. Îmiðdai dupe băiatu meu.

– Păi, ce [= zice], ce zestre are băiatu tău, ce pământ ai, ce avere-i dai, nu ştiu ce, di colo până colo, s-a ajuns. Bun! zîce.

– E, cînd o lom?

– Venizðduminecă, zâce." (TDO, 329)

– *Ofertă → Respingere:*

„Ia castronu cu friptură şi-l bagă supðpat. Cînd vine unchiaşu şi intră-n casă… lui i-a mirosit şi-a văzut c-a pitulat. S-a-ntors înapoi.

– Hai, bă, tată, stai la masă.

– Nu mai stau că mîncai." (TDO, 124/17-20)

– *Ofertă → Respingere–Satisfacere:*

„– Făi fată, ce căpătîi e? Să mergem la un doctor.

– La doctor nu mă duc, măcar dă mă mănîncă cîinii. [...] Rumîne!... Ce vrei faci cu mine.

– Ce vorbă-i asta?

– Mergem la doctor." (TDM II, 338/6-12).

B. *Fazele conversaţionale* sunt alcătuite din schimburi subordonate sau coordonate.

Unui schimb de bază i se pot subordona:

a) *schimburi preliminare* – care constituie un mijloc strategic de asumare a rolului de E şi, în acelaşi timp, testează şi evită răspunsul negativ (Respingere sau Contracarare) al R. – de exemplu:

– *schimb preliminar*:

„Zig Dumneavoastră sîntezðdomnu doctoru Codeanu?

Zîce: Da!"

– *schimb de bază:*

„– Domnu doctoru, vreau să fiiu şi io consultată dă dumneavoastră şî dacă ie caz dă uoperaţie, vreau să fiu şi io uoperată de dumneavoastră.

– Cum îzðzîce?" (TDM II, 306/16-21)

b) *schimburi ulterioare* – care validează rezultatele schimbului de bază:

– *schimb de bază:*

„– Măi nepuati, zîc, tu ai… mălai aice, io caud de-atîta vrĕme mă! Dă-mi şi mie, mă, măcar trei kilograme, să fac şi io uo mămăliguţă la copii, c-aveam cinşðcopii.

– Nene Gheorghi, zîci, îz dau matali, da, zici, […] în can ruşîni, i-o sută di mii di lei un kil, în dai trei suti di mii pă trei kilograme?

– Dau, moşule, dau trei suti di mii, îzðdau.

– Şî, zîci, uiti ce, ca să nu mă vază, […], io-z bag cÌoşu [..] p-aici pă… sub gard.

– *schimb ulterior:* Bine, mă, aşa fac." (TDM II, 447/10-27).

Coordonarea schimburilor se poate realiza fie prin:

a) *înlănţuire:* cumul de informaţii legate de aceeaşi temă:

„– Mă… Petrache, mă, da, zîci…, băieţ-eia a plecat?

– Zîce: A plecat, bre.

– Cînd a plecat?

– Păi, zîce, niţel mai nainti.

– Mă, zîce, uari… fata noastr-a plecaðcu vunu?

– Da, bre, zîce." (TDM II, 290/22-27),

fie prin b) *reciprocitate:* rezultatul unui schimb precedent este reluat prin reciprocitate, colocutorii furnizând acelaşi tip de informaţii:

„– Zîc: Domnu doctor, accidentatu care-a venit ieri-aicea *o să scape?*

BDD-A23724 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:50 UTC)

– Femeie, zice, *scapă dă scăpad,* da… uochiu drept nu-l mai are" (TDM II, 49/14-16).

C. Unitatea cea mai complexă a structurii interacţionale o reprezintă *confruntarea,* alcătuită din trei componente: o secvenţă iniţială, una finală şi secvenţă de bază.

1) *Secvenţa iniţială* apare cel mai frecvent sub forma schimbului de saluturi, urmat imediat de introducerea temei de conversaţie:

„– Bună ziua.

– Bună ziua. […] La ce m-ai chemat aici?

– Te-am chemat să stăm de vorbă." (TDM II, 791 (22-25)

sau sub forma unor *pre-secvenţe,* care reprezintă, pentru E, un mod strategic de a evita un act de solicitare şi de a declanşa o ofertă de cooperare din partea R.

2) Pre-secvenţele asigură şi fuziunea dintre secţiunea iniţială şi *cea de bază* a conversaţiei:

„– Iosefino, zîce, tu cum te simţi, te simðbine?

– Bine mă simt.

– Da, zîce, mia numai bine nu me-o mai fi mia.

– Da, zic, di ci, tată, da, zîc, ce ai? Ce s-a-ntîmplat?

– Uite, zice,… ieri cînd am fozðla vie, de dimineaţă, m-a luat un frig…" (TDM II, 452/18-23);

„– Mămăică, mămăică, mă strigă la poată, io cînðmă uit.

– Ce, mamă?

– Să nu-s fie frică, dacă-s spui io ceva.

– Ce, mamă?

– Mi-aðrubðmîna, da nu mă doare, să nu-s fie frică." (TDM II, 419/20-24)

3) *Secvenţa finală* conţine ratificarea unei promisiuni, a unei propuneri ori răspunde favorabil unei solicitări; ea este reprezentată, de obicei, de o singură intervenţie – adverbele *bun, bine, gata,* interjecţia *hai* sau reluarea în ecou a intervenţiei precedente. De exemplu:

„– M-am hotărît, bre tată.

– Şî pă care?

– Ce mai, pă care, mergem la a lui Ion Arici diseară, […] gata, o aduc acasă.

– *Mergem*." (TDM II, 793/1-5).

4. *Concluzii*

Având drept obiect de studiu descrierea variabilităţii lingvistice pe axa diatopică, dialectologia, ca disciplină lingvistică, se confruntă cu necesitatea nu numai a reinterpretării materialului pe baza unor noi metode, ci şi cu o lărgire a obiectului său cadru, respectiv de la tratarea onomasiologică, de tip clasic, la o abordare semasiologică, care să studieze sensul semnului lingvistic în legătură cu contextul structural în care el funcţionează. Capacitatea unei unităţi lingvistice de a exprima, situaţional, mult mai mult decât datul ei anterior este o capacitate de tip pragmatic. Se constată deci necesitatea unei teorii integratoare a ipotezelor pragmatice cu cele socio- şi etnolingvistice într-un cadru larg al teoriei actelor verbale atunci când este vorba despre studierea limbii române vorbite (dialectale).

SURSE DE MATERIAL

TDM II – *Texte dialectale Muntenia,* II, publicate sub redacţia lui Boris Cazacu, de Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, Editura Academiei, 1975.

BDD-A23724 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:50 UTC)

TDO – *Texte dialectale Oltenia,* publicate sub redacţia lui Boris Cazacu, de Cornelia Cohuţ, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Şuteu şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, Editura Academiei, 1967.
Teiuş 1980 – Sabina Teiuş, *Coordonarea în vorbirea populară românească,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.

BIBLIOGRAFIE:

Austin 1962 – J. L. Austin, *How to do things with words,* Oxford, Clarendan Press.
Benveniste 1966 – Émile Benveniste, *Problèmes de linguistique générale,* 1, Éditions Gallimard, Paris.
Benveniste 1974 – Émile Benveniste, *Problèmes de linguistique générale,* 2, Éditions Gallimard, Paris.
Coşeriu 1994 – Eugen Coşeriu, *Socio- şi etnolingvistica. Bazele şi sarcinile lor,* în *Lingvistică din perspectivă spaţială şi antropologică. Trei studii,* cu o prefaţă de Silviu Berejan şi un punct de vedere editorial de Stelian Dumistrăcel, Chişinău.
Dragoş 2000 – Elena Dragoş, *Introducere în pragmatică,* Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj.
Dumistrăcel, Hreapcă, Bîrleanu 1997 – Stelian Dumistrăcel, Doina Hreapcă, Ion-Horia Bîrleanu, *Ancheta dialectală ca formă de comunicare,* Editura Academiei Române, Iaşi.
Edmondson 1981 – Willis Edmondson, *Spoken discourse. A model for analysis,* Londra, New York, Longman.
Grice 1979 – H. P. Grice, *Logique et conversation,* în „Communications" 30, p. 57-72.
Ionescu-Ruxăndoiu 1995 – Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, *Conversaţia. Structuri şi strategii,* Editura ALL, Bucureşti.
Manu Magda 2003 – Margareta Manu Magda, *Elemente de pragmalingvistică a românei vorbite regional,* Editura Dual Tech, Bucureşti.
Măgureanu 1986 – Anca Măgureanu, *A nara – a povesti sau a mima,* în SCL, an XXXVII, nr. 5, p. 363-371.
Moeschler, Reboul 1999 – Jacques Moeschler, Anne Reboul, *Dicţionar enciclopedic de pragmatică,* Editura Echinox, Cluj.
Parret 1976 – Herman Parret, *La pragmatique des modalités,* în „Langages", 43, p. 47-63.
Parret 1983 – Herman Parret, *L'énonciation en tant que déictisation et modalisation,* în „Langages", 18, juin, p. 83-97.
Searle 1972 – John R. Searle, *Les actes de langage. Essai de philosophie du langage,* Hermann, Paris.
Vlad 1968 – Carmen Vlad, *Componenta folclorică în stilul povestirii lui Gala Galaction,* în LR, XVII, nr. 5, p. 417-422.
Vulpe 2004 – Magdalena Vulpe, *Dialectal, popular, vorbit,* în *Opera lingvistică I,* Editura Clusium, Cluj-Napoca, p. 72-78.

NOTE:

[1] Reflectând caracterul pragmatic al comunicării în dimensiunea sa acţională, *discursul* este definit de către Anca Măgureanu (1986:370) ca „sistem dinamic de acte efectuate de unul sau mai mulţi locutori cu anumite intenţii" de comunicare; discursul „stabileşte o relaţie între două sau mai multe universuri de discurs ce caracterizează participanţii la schimbul lingvistic", „universul de discurs" fiind reprezentat printr-un „set de propoziţii pe care locutorii le cunosc, le cred, le doresc, le speră adevărate" (*ibidem*: 364).

BDD-A23724 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:50 UTC)

Textul este produsul discursului, „este element static, întocmai ca enunțul, produs al enunțării, enunțare care este proces, activitate” (Dragoş 2000:62). Textul este structura formală a discursului şi, deşi, în realitate, analiza este aplicată textului, raporturile descoperite în text definesc structura şi funcționarea discursului, marcând latura subiectivă, creatoare a activității de producere-receptare.

BDD-A23724 © 2007 Editura Universității „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:17:50 UTC)